

W. Myszor, *Gnostycyzm i teologia Ireneusza z Lyonu. Zagadnienia wybrane*, red. L. Lach-Bartlik, StAC.SN 11, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2010, 384 s.

Pomysłem na kolejny, rozpoczynający drugą dziesiątkę tom serii *Studia Antiquitatis Christianae. Series Nova* było zebranie w jednym miejscu najważniejszych i najbardziej znaczących publikacji ks. prof. Wincentego Myszora. Całość przedsięwzięcia roboczo zatytułowano *Z teologii i historii wczesnego chrześcijaństwa*. W trakcie pracy okazało się, iż materiału jest tak wiele, że trzeba dokonać sporej selekcji. Z ponad 300 publikacji wybrano około 50 i podzielono je tematycznie, według 4 następujących obszarów badawczych: gnostycyzm i teologia Ireneusza z Lyonu; teologia wczesnochrześcijańska; teologia łacińska Afryki Północnej; chrześcijaństwo koptyjskie. Choć prezentowany 11 tom StAC.SN w swojej formie wylamuje się z założeń programowych i profilu serii (nie zawiera tekstów źródłowych, ale jest zbiorem opracowań) na swój sposób jest wyjątkowy. To zbiór 27 artykułów ks. prof. Wincentego Myszora poświęconych zagadnieniu gnozy i teologii Ireneusza z Lyonu.

Prace redakcyjne polegały najpierw na skanowaniu wybranych artykułów (większość z nich dostępna była jedynie w formie papierowych nadbitek) i korekcie tekstu, następnie na ujednoczeniu tytułów i skrótów utworów z Nag Hammadi oraz sposobu cytowania źródeł i opracowań. Treść artykułów pozostała bez zmian, natomiast zweryfikowany został stan badań. Artykuły zostały uzupełnione o najnowsze pozycje bibliograficzne według danych na rok 2010. W kilku miejscach (dotyczy to zwłaszcza pierwszych artykułów, wprowadzających w myśl gnostycką), w przypisie pojawia się dopowiedzenie redaktora co uległo zmianie w omawianej kwestii na przestrzeni ostatnich lat. Zmieniony został także sposób cytowania niektórych tekstów jak: *Hipostaza archontów* (HA), czy *O początku świata* (OrigMundi). W pierwodrukach podawany był według tablic fotograficznych, obecnie przetransponowano go na strony.

Artykuły zostały ułożone według porządku tematycznego, zaczynając od tych ogólnych, do coraz bardziej szczegółowych. Dlatego też po historii badań nad gnostycyzmem (artykuł *Na tropach tajemnej wiedzy* z 1975 r.) znalazła się część wydanego w 2008 roku opracowania ogólnego – *Gnostycyzm, manicheizm i mandaizm*, będącego pewnym uzupełnieniem tekstu wcześniejszego. Po artykułach wprowadzających w gnostycki światopogląd i środowisko przedstawiono historię odkryć z Nag Hammadi oraz dokonano krótkiej charakterystyki znalezionych tekstów (*Koptyjska biblioteka z Nag Hammadi; Znaczenie tekstów z Nag Hammadi w badaniach pierwotnego chrześcijaństwa; Biblioteka z Nag Hammadi: formy literackie*). W zbiorze znalazły się pewne powtórzenia, na przykład wielokrotnie pojawia się zagadnienie „biblioteki z Nag Hammadi”. Trzeba tu przypomnieć, iż edycję tekstów źródłowych z Nag Hammadi (odkrytych w latach 1945–1946) ukończono dopiero w latach 80. i 90. XX wieku, i właściwie dopiero od tego momentu można było ująć ową bibliotekę w całości. Wspomniane artykuły powstawały na przestrzeni blisko 40 lat, uwzględniają zatem różny stan badań nad tą kwestią.

W dalszej części zaprezentowano szczegółowe zagadnienia gnostyckiej teologii, takie jak: chrystologię z soteriologią (*Chrystologia gnostyków: podstawowe problemy* oraz *Oikonomia w gnostyckim „Tractatus Tripartitus” z I kodeksu z Nag Hammadi*), naukę o grzechu i zasady życia moralnego (*Gnostycka motywacja ascezy i walki ze złem; Nauka*

o grzechu w przekazach gnostyckich; Zagadnienie modlitwy gnostyków), gnostyczką kosmogonię skonfrontowaną z Księgą Rodzaju (*Stwórca świata i szatan w pismach gnostyków; Pradzieje biblijne w tekstach z Nag Hammadi*), eklezjologię („*Ekklesia*” i „*Kościół*” w ujęciu gnostyków II i III wieku) oraz naukę o Eucharystii (*Eucharystia w problematyce doketyzmu i gnostycyzmu*). W przypadku zagadnień teologicznych linia rozwoju przebiegała podobnie, od związku z definicją gnozy i gnostycyzmu przedstawioną na Międzynarodowym Kongresie w Messynie w 1966 r. i skłonnością do ujmowania gnostycyzmu jako ruchu dualistycznego do bardziej przyjaznego ujęcia teologii gnostyckiej, zwłaszcza w chrystologii, jak np. Chrystus dwoistości (dwóch natur, a nie dualizmu), co oczywiście zbliża gnozę i gnostycyzm do chrześcijaństwa kościelnego. Innym zagadnieniem wartym wspomnienia jest problem „ruchu setiańskiego”, uważanego do niedawna za gnostycyzm niechrześcijański. Poglądy uczonych w tej kwestii zmieniły się, gdy w 2006 r. opublikowano odkryty w 1970 r. *Codex Tchacos* z najbardziej znaną obecnie *Ewangelią Judasza* (*C. Tchacos*, 3). Tekst ten z jednej strony zawiera naukę odłamu gnostyków zaliczanych właśnie do „setian”, z drugiej strony, poprzez zawartą w nim „recepcję myśli z ewangelii kanonicznych oraz dwoistość natur Jezusa”, jest chrześcijański.

W części poświęconej zagadnieniom gnostyckim znalazły się także artykuły o wykorzystywaniu symbolu przez gnostyków („*Feniks*” w *gnostyckim traktacie „O początku świata”*; *Symbolika perły w utworach gnostyków i manichejczyków*) oraz przybliżające recepcję Ewangelii według św. Jana przez gnostyckich walentynian (*Ewangelia Jana a niektóre teksty z Nag Hammadi; Herakleon, Fragmenty. Wstęp i komentarz*). Zakończeniem jest artykuł poświęcony badaniu oddziaływania listów św. Pawła na myśl gnostycką (*Paweł Apostoł nauczycielem gnostyków?*).

Część poświęconą teologii Ireneusza z Lyonu rozpoczynają artykuły opisujące wpływ gnozy i gnostycyzmu na rozwój teologii chrześcijańskiej (*Gnostycyzm jako faktor rozwoju teologii w II wieku; Jedność i rozłam*). W publikacjach ks. prof. Myszora nie ma syntetycznego ujęcia teologii Ireneusza, omawiane są zagadnienia szczegółowe, jak Eucharystia (*Eucharystia w wypowiedziach Ireneusza z Lyonu*), krzyż Chrystusa (*Symbolika krzyża według Ireneusza z Lyonu*), Jego powtórne przyjście (*Tysiąc lat panowania Chrystusa na ziemi. Millenaryzm w ujęciu Ireneusza z Lyonu oraz Dzieło zbawienia i odnowy świata*), czy problem autorytetu Kościoła Rzymskiego (*Ireneusz z Lyonu o autorytecie Kościoła Rzymskiego*), często bez odniesienia do gnozy. Ale wszystkie te poruszane przez Ireneusza zagadnienia można ujmować w kontekście gnostyckim, co też starał się uczynić Autor. W zbiorze praktycznie pominięta została polemika Ireneusza z gnostykami, natomiast oddany został coraz większy „podziw” Autora dla znajomości i wiarygodności informacji przekazywanej przez Ojców Kościoła, zwłaszcza Ireneusza, na temat gnostyków i gnostycyzmu.

Ludmiła Lach-Bartlik